

УДК 338.23

Лір В.Е.

*кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник**ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України***ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ВІДПОВІДНО ДО ГЛОБАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ****FORMATION OF THE ENERGY POLICY OF UKRAINE
ACCORDING TO THE GLOBAL PARADIGM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT****АНОТАЦІЯ**

Розглянуто основні методологічні положення формування енергетичної політики ЄС у контексті глобальної парадигми сталого розвитку. Розроблено адаптовану систему принципів, цілей, завдань та механізмів формування національної енергетичної політики сталого розвитку України. Здійснено аналіз та встановлено державні та ринкові детермінанти енергетичної стратегії України. Зроблено висновки щодо вдосконалення методологічних засад розроблення стратегічних документів державної політики у сфері енергетики та енергоефективності.

Ключові слова: сталий розвиток, енергетична політика, енергетична стратегія, SWOT-аналіз, енергоефективність, відновлювана енергетика, низьковуглецевий розвиток.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены основные методологические положения формирования энергетической политики ЕС в контексте глобальной парадигмы устойчивого развития. Предложена адаптированная система принципов, целей, задач и механизмов формирования национальной энергетической политики устойчивого развития Украины. Осуществлен анализ и определены государственные и рыночные детерминанты энергетической стратегии Украины. Сделаны выводы по усовершенствованию методологических основ разработки стратегических документов государственной политики в сфере энергетики и энергоэффективности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, энергетическая политика, энергетическая стратегия, SWOT-анализ, энергоэффективность, возобновляемая энергетика, низкоуглеродное развитие.

ANNOTATION

The main methodological provisions of formation of the EU energy policy in the context of the global paradigm of sustainable development are considered. An adapted system of principles, goals, objectives, and mechanisms of formation of the national energy policy of sustainable development of Ukraine is developed. An analysis is conducted and state and market determinants of the energy strategy of Ukraine are determined. Conclusions on the improvement of methodological principles for developing strategic documents of the state policy in the field of energy and energy efficiency are made.

Keywords: sustainable development, energy policy, energy strategy, SWOT-analysis, energy efficiency, renewable energy sector, low-carbon development.

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку, яка з початком ХХІ ст. набула ознак глобальної парадигми, визначена ООН основним напрямом розвитку людської цивілізації, що означає інтегрування і баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних та інноваційно-технологічних компонентів, щоб максимізувати благополуччя людини в нашому сьогоденні, не ускладнюючи можливості для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, у тому числі в енергоресурсах. Незважаючи на всі протиріччя та суперечливості шляхів подо-

лання кризових явищ, розумної альтернативи парадигмі сталого розвитку нині не існує. При цьому поступово формується розуміння, що універсального рецепту такого розвитку через розбіжності в національних можливостях не існує. Кожна країна повинна вирішувати проблему сталого розвитку, зважаючи на власні цілі, національні інтереси та економічні можливості на засадах прагматизму [1].

Три стрижня енергетичної політики, а саме конкурентоспроможність, сталий розвиток і безпека енергопостачання, мають становити консолідовану урядами європейських країн основу планування майбутніх перспектив. На сучасному етапі головний акцент зроблено на сталому розвитку енергетичного сектора, що, безумовно, пов'язане з розвитком нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) та їхнім розповсюдженням на ринку, на активізації політики енергоефективності та енергозбереження, а також на політиці протидії негативним наслідкам змін клімату.

У 2017 р. в Україні було прийнято важливі документи, що спрямовані на формування енергетичної політики сталого розвитку: «Енергетична стратегія України до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» та Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», які встановлюють певні цільові орієнтири ключових індикаторів. Натомість ефективність їх досягнення залежатиме від того, наскільки будуть узгоджені принципи, цілі, завдання та механізми їх реалізації. Ця проблема залишається нині здебільшого на розгляд окремих центральних органів виконавчої влади, які за недостатністю відповідних системних досліджень з обґрунтування стратегічних рішень керуються переважно відомчими міркуваннями щодо шляхів її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні аспекти формування державної енергетичної політики як предмет дослідження на разі недостатньо представлені у наукових публікаціях. Погляди дослідників переважно концентруються на вже прийнятих положеннях, викладених у тому чи іншому офіційному, переважно стратегічному, документі. Більшою мірою дослідження спрямовані на вирішення окремих складників енергетичної політики,

наприклад енергетичної безпеки [2–5], енергоефективності [6; 7], екологічних [8] або регіональних аспектів [9]. Безумовно, важливі дослідження окремих питань енергетичної політики держави не дають відповіді на пріоритетність їх постановки та вирішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поодинокі дослідження до формування енергетичної політики України в основі своїй збігаються у загальному висновку, що «необхідно докорінно змінювати енергетичну політику, а саме створювати повноцінну систему стратегічного планування розвитку енергетичної галузі у цілому та енергетичної безпеки зокрема, з подальшим жорстким контролем над їх виконанням, проводити незалежну від змін урядів політику» [10]. У цьому контексті вбачається за необхідне виділити в окремий напрям дослідження питання методологічних підходів до формування основних положень державної енергетичної політики, заснованої на принципах національного економічного прагматизму в контексті євроінтеграції та досягнення цілей сталого розвитку як передумови встановлення завдань стратегічного планування розвитку енергетичної галузі України.

Мета статті полягає у вдосконаленні концептуальних теоретико-методологічних засад формування національної енергетичної політики відповідно глобальної парадигми сталого розвитку. Для цього необхідно визначити основні закономірності, передумови та детермінанти сучасних підходів до формування енергетичної політики держави відповідно до європейських та глобальних принципів сталого розвитку на засадах національного економічного прагматизму.

Виклад основного матеріалу дослідження. В установчих договорах ЄС закріплено основні принципи права, які застосовуються для формування спільної політики країн-членів у будь-якій сфері. Ключовими принципами реалізації енергетичної політики ЄС, у тому числі й для енергетичної політики, є такі:

- *принцип свободи руху товарів, послуг, осіб, капіталів*, спрямований на досягнення єдиного внутрішнього ринку між державами – членами ЄС, так звані чотири свободи єдиного внутрішнього ринку ЄС;

- *принцип недискримінації*, який означає передусім недискримінацію на спільному ринку, заборону на включення дискримінаційних умов до договорів, забезпечення «доступу третьої сторони»; цей принцип покликаний забезпечити на внутрішньому ринку чесну та справедливу конкуренцію;

- *принцип прозорості*, який забезпечує прозорість ситуації на внутрішньому ринку, можливість отримання споживачами інформації про рівень цін на енергоносії, а також нагляд ЄС за поставками і транзитом енергоносіїв;

- *принцип охорони навколишнього середовища*, що відображає необхідність здійснення превентивних заходів з охорони оточуючого

середовища під час здійснення діяльності з енергопостачання;

- *принцип урахування соціального фактору* в енергетичній політиці, що вимагає приділяти увагу рівню безробіття в енергетиці від кон'юнктури ринку, забезпечення безпеки працівників в енергетичній сфері тощо.

Пріоритети *нової енергетичної політики Європейського Союзу* в XXI ст. оприлюднено Європейською Комісією 10 січня 2007 р. у документі під назвою «*Європейська енергетична політика*». Цей документ розроблено за результатами перегляду енергетичної стратегії з урахуванням пропозицій, наданих до підготовленого у березні 2006 р. документа Європейської Комісії «*Зелена книга: стала, конкурентоспроможна та безпечна європейська енергетична стратегія*». В основу цього документа покладено План дій, що визначає стратегічні цілі енергетичної політики ЄС та конкретні заходи щодо їхньої реалізації. План дій містить пакет таких документів: звіт щодо стану створення країнами – членами ЄС внутрішнього ринку газу та електроенергії; пріоритетний план об'єднання систем газопроводів та електричних мереж; пропозиції щодо просування сталого виробництва енергії з викопних джерел; дорожня карта щодо відновлювальної енергетики та інші ініціативи, спрямовані на ширше використання відновлювальних джерел енергії, зокрема біопалива на транспорті.

Пропозиції ЄК щодо невідкладної реалізації нової енергетичної стратегії ЄС разом із Планом дій включає «План дій щодо енергоефективності», оприлюднений 19 жовтня 2006 р., та Позиційний документ ЄК «Обмеження змін клімату до 2°C – варіанти політичних рішень для ЄС та світу на період до 2020 р. та надалі».

У процесі здійснення Перегляду енергетичної стратегії ЄС Європейська Комісія виходила з трьох основоположних критеріїв:

- боротьба зі змінами клімату;
- зменшення уразливості ЄС від зовнішніх чинників та відповідно залежності від імпорту вуглеводнів;

- сприяння економічному зростанню і зайнятості населення шляхом забезпечення безпеки постачання енергоносіїв та їхньої доступності для споживачів.

Стратегічну мету нової енергетичної політики ЄС сформульовано так: досягнення шляхом міжнародних переговорів із розвиненими країнами світу зменшення на 30% викидів парникових газів до 2020 р. порівняно з 1990 р. Водночас ще більш амбітною метою є зменшення викидів парникових газів до 2050 р. порівняно з 1990 р. до 50%. Розвинені країни повинні зменшити такі викиди до 60–80%; за розвитку будь-яких сценаріїв слід досягти зменшення викидів парникових газів до 2020 р. порівняно з 1990 р. на 20%.

Розглянуті напрями покладено в основу позиційного документа ЄК «Обмеження змін клі-

мату до 2°C – варіанти політичних рішень для ЄС та Світу на період до 2020 р. та надалі». Зазначена мета та конкретні заходи, що втілені у пропозиції ЄК, становлять суть «Європейської енергетичної політики».

Реалізація розглянутих раніше завдань має сприяти досягненню головної стратегічної мети ЄС – переведенню Європи на засади висококоефективного енергетичного співтовариства та низьковуглецевої економіки, що може стати каталізатором здійснення «нової промислової революції». Прямим наслідком цієї революції, зокрема результатом переходу до ширшого використання енергоносіїв із низьким вмістом вуглецю, стане зростання попиту на використання місцевих джерел енергії, що стимулюватиме конкуренцію та потенційно обмежуватиме витрати. У цьому зв'язку ЄС має зосередити свої зусилля та технічний потенціал на виробництві електроенергії з відновлювальних джерел енергії, біопаливі, енергоефективності та створенні єдиного внутрішнього енергетичного ринку.

ЄК підкреслює, що, виступаючи «єдиним фронтом», ЄС завжди відстоюватиме в міжнародних угодах зобов'язальні положення, щоб забезпечити ефективність їхнього виконання. У такий спосіб підтримується підхід до спільних дій щодо лібералізації умов торгівлі та інвестицій, зокрема щодо доступу до ресурсної бази та ринків розподілу енергоносіїв, а також транзитних і транспортних мереж для країн, що розташовані уздовж таких маршрутів.

Для вироблення міжнародної енергетичної політики стосовно інтересів ЄС передбачено такі заходи:

- Країни – члени ЄС мають стати лідерами та ініціаторами розроблення і запровадження у міжнародних угодах механізмів, спрямованих на реалізацію принципів Договору до Енергетичної хартії;

- співробітництво в енергетичній сфері з країнами, що сусідять із країнами ЄС, є основою політики європейської безпеки та стабільності. Відповідно, ЄС має поставити за мету створити якомога ширшу мережу із сусідніх держав, співробітництво з якими відбувалося б на принципах та за правилами енергетичної політики ЄС (!);

- зміцнення відносин ЄС із країнами-постачальниками на основі партнерства, зважаючи на принципи взаємних інтересів, прозорості та передбачуваності;

- продовження роботи із встановлення тісніших відносин з основними споживачами енергетичних ресурсів, зокрема в рамках МЕА, а також у форматі «великої вісімки» та посиленого двостороннього співробітництва;

- розроблення дієвих фінансових механізмів, спрямованих на використання ресурсів Європейського інвестиційного банку та ЄБРР, започаткування Інвестиційного фонду Європейської політики сусідства, посилення енергетичної безпеки ЄС;

- забезпечення створення умов для інвестування в міжнародні проекти на основі чітко визначених прозорих правових рамок, призначення європейських координаторів представляти інтереси в міжнародних проектах;

- надання підтримки з питань нерозповсюдження ядерних технологій шляхом зміцнення співробітництва з МАГАТЕ.

Перелічені заходи були обговорені ЄР на саміті ЄС у Лахті в 2006 р. Під час останнього засідання ЄР визначила пріоритети, зокрема стосовно політики сусідства ЄС, – розширити відносини в енергетичній сфері, створивши новий регіональний енергетичний ринок із залученням сусідніх держав, у тому числі України, у форматі співробітництва в рамках Договору ЄС.

Початком співробітництва між Україною та країнами ЄС в енергетичній сфері можна вважати Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо співробітництва у сфері енергетики [11], що був укладений 1 грудня 2005 р. Відповідно до даного документу передбачалася реалізація дорожніх карт за такими напрямками: ядерна безпека, інтеграція ринків електроенергії та природного газу, підвищення безпеки енергопостачання і транзиту вуглеводнів, енергоефективність.

Подальшим кроком у співробітництві в даному напрямі були переговори наприкінці 2008 р. стосовно набуття Україною членства в Енергетичному Співтоваристві. Відповідно до результатів переговорів та прийнятих рішень Радою Міністрів Енергетичного Співтовариства, 24 жовтня 2010 р. був підписаний Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства [12]. Даний документ набрав чинності з 1 лютого 2011 р., і цей факт потрібно вважати початком підготовки для імплементації актів законодавства ЄС в енергетичній сфері. На виконання зобов'язань було прийнято Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо виконання зобов'язань у рамках Договору про затвердження Енергетичного Співтовариства» № 733-р від 3 серпня 2011 р. [13].

У результаті приєднання України до Енергетичного Співтовариства необхідним є впровадження змін у законодавство у таких сферах, як: газовий ринок; електроенергетика; нафта та видобуток вуглеводнів; охорона навколишнього середовища; конкуренція, антимонопольна діяльність та державна допомога відповідно до положень Договору [14]; відновлювальні джерела енергії; енергоефективність; статистика. Отже, для газового ринку необхідно впровадити три директиви та два регламенти, а для електроенергетики – дві директиви та три регламенти в рамках Третього енергетичного пакету.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС [15] передбачає продовження співробітництва у сфері енергетики та енергоефективності. Даний документ слугує основою широкомасштабного наближення вітчизняного законодавства до норм і правил Європейського Союзу. Цей факт свідчить

про початок формування якісно нової правової основи для співпраці в енергетичному секторі.

Виконання взятих зобов'язань необхідно розглядати як поступову інтеграцію до країн ЄС і як передумову створення стратегії розвитку України в широкому сенсі цього поняття. Виникає потреба в розробленні відповідних стратегій розвитку, планів імплементації законодавства та формуванні цілісної системи щодо впровадження реформ.

Угода про асоціацію передбачає необхідність проведення реформ в енергетичній сфері. Ці питання розглядаються в Розділі IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» та в Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» Глави 11 «Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями». У вищезазначеній главі наведено поняття енергетичних товарів, визначено положення щодо їх транзиту та транспортування, співробітництва у сфері використання інфраструктури передачі та збереження природного газу. Значну увагу приділено принципам регулювання цін на енергоносії, уникнення подвійного ціноутворення. Також установлена заборона на митні збори та кількісне обмеження на імпорту та експорт енергетичних товарів. Особливу увагу слід звернути на те, що статті даної глави регламентують діяльність національного регуляторного органу у сфері енергетики. Визначено зв'язок із положеннями Договору про Енергетичне Співтовариство та закріплено норми з різних питань енергетичного сектору економіки.

У Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» прописані положення, в яких розглянуто цілі, завдання, напрями та форми співпраці в енергетичній сфері. У відповідних статтях розділу є посилання на додатки, що містять перелік та терміни імплементації актів законодавства країн ЄС. Згідно з даною частиною Угоди про асоціацію, необхідним є імплементація та впровадження понад 300 директив та регламентів країн Європейського Союзу, а також різних актів *acquis* ЄС, серед яких у сфері енергетики та енергоефективності визначений перелік важливих директив та регламентів. Терміни імплементації актів становлять від двох до семи років із моменту набуття чинності. Але більша половина актів законодавства ЄС повинна бути імplementована протягом двох-п'яти років.

Головними принципами енергетичної політики України мають стати:

– *принцип системності та емерджентності*, що означає забезпечення балансу інтересів держави, бізнесу та суспільства на всіх рівнях територіально-галузевої ієрархії управління в енергетичній сфері;

– *принцип еквівалентності*, що означає пропорційний, рівноважний та недискримінаційний розвиток окремих галузей/підгалузей енергетичного сектору, а також регіональних/місцевих систем енергозабезпечення;

– *принцип субсидіарності*, який полягає в оптимальному балансі централізації та децентралізації систем енергозабезпечення;

– *принцип різноманітності* джерел енергії, що означає вільний розвиток нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії;

– *принцип відкритості/закритості*, що означає вільний доступ третьої сторони до енергетичних мереж та обмежений доступ до об'єктів енергетики підвищеної небезпеки;

– *принцип сегментування*, що означає розмежування ринків на окремі види діяльності з виробництва, транспортування та розподілу енергоресурсів;

– *принцип транспарентності*, що забезпечує прозорість отримання інформації споживачами про рівень цін на енергоносії та якість отриманих енергетичних послуг, а також спостереження (моніторинг) суспільства за енергетичними потоками;

– *принцип суверенітету* споживача енергоресурсів, що означає забезпечення прав та реальної можливості споживачів стати повноцінним суб'єктом енергоринку (впливати на рівень цін із боку попиту);

– *принцип адаптивності* енергетичних систем, що означає коригування показників розвитку енергетики залежно від кон'юнктури енергетичних ринків;

– *принцип екологічності*, що означає незавдання шкоди навколишньому природному середовищу, тобто відображає необхідність заходів з охорони навколишнього середовища під час реалізації енергетичних проектів;

– *принцип соціальної відповідальності*, що потребує врахування в енергетичній політиці соціальних потреб як виробників, так і споживачів, забезпеченню безпеки та соціального захисту робітників в енергетичній сфері.

Відповідно до цих принципів, основними цілями енергетичної стратегії України мають стати:

Сталість та надійність забезпечення кінцевих споживачів (підприємств та домогосподарств) енергоресурсами та енергетичними послугами. Індикатор – індекс сталості енергетичної ситуації (Energy Sustainability Index).

Економічна ефективність функціонування енергетичного сектору (в нормальних режимах функціонування) забезпечується без надання державної підтримки та втручання держави у функціонування сектору. Індикатор – рентабельність інвестицій у галузь. Показники – фінансова стійкість та капіталізація енергетичних компаній.

Енергетична ефективність та доступність використання енергоресурсів національною економікою. Індикатор – енергомісткість ВВП. Показники – енергомісткість окремих галузей та регіонів, питомі витрати палива на виробництво продукції, душеве споживання енергоресурсів.

Енергетична безпека країни для забезпечення енергетичних потреб суспільства в над-

звичайних ситуаціях та спроможності керівництва держави формувати та здійснювати політику захисту національних інтересів. Індикатор – рівень залежності від одного постачальника в загальних первинних поставках енергії. Показники – частка імпорту в загальних первинних поставках енергії, рівень запасів енергоресурсів, обсяги та час уведення в експлуатацію резервних потужностей.

Відповідно до означених цілей, основними завданнями енергетичної стратегії України мають стати:

- підвищення енергоефективності та конкурентоспроможності національної економіки;
- диверсифікація джерел поставок енергоресурсів;
- оптимізація енергетичного балансу та структури енергогенеруючих потужностей, а також режимів функціонування енергетичних систем;
- підвищення інвестиційної привабливості енергетичного сектора та конкурентоспроможності вітчизняного енергетичного бізнесу;
- вдосконалення системи управління в паливно-енергетичному комплексі, досягнення раціонального співвідношення форм власності в енергетичному секторі;
- вдосконалення системи регулювання на ринках енергоресурсів, захист конкуренції на лібералізованих енергетичних ринках;
- удосконалення тарифної політики, ліквідація енергетичних субсидій між побутовим та реальним секторами економіки, а також між окремими галузями промисловості;
- розширення ресурсної бази енергетичного сектора, збільшення власного видобутку первинних та виробництва вторинних енергоресурсів;
- модернізація та збільшення транзитного потенціалу вітчизняної енергетичної інфраструктури;
- інтеграція енергосистеми України з енергосистемою ЄС, усунення технічних бар'єрів та асиметричних ефектів у зовнішній торгівлі енергоносіями;
- розвиток галузевої науки та перспективних енерготехнологій;
- поліпшення стану навколишнього природного середовища;
- поліпшення соціального захисту робітників в енергетичній сфері;
- забезпечення надійності та якості енергопостачання, у т. ч. в надзвичайних ситуаціях.

Економічними механізмами виконання поставлених завдань є такі:

1) *структурно-галузева політика* (вугільна галузь, нафтова та нафтопереробна, газова, електроенергетика, атомна- та гідроенергетична галузь, нетрадиційні та відновлювані джерела енергії), спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі енергетичного сектора, вдосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-тех-

нічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення;

2) *інституційна політика*, спрямована на формування раціональної багатокладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності в енергетичній сфері, здійснення приватизації та/або націоналізації виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку виробництва, еквівалентності відносин обміну між суб'єктами енергетичного ринку, державна підтримка і захист усіх форм ефективного господарювання та ліквідація будь-яких протизаконних економічних дій (рейдерства, штучного банкрутства, тощо) та структур, пошук ефективних форм державно-приватного партнерства розвитку енергетики; формування ефективної системи регулювання та контролю в енергетичній сфері;

3) *бюджетна політика*, спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у розвиток енергетики, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин стосовно енергетичної сфери;

4) *інвестиційна політика*, спрямована на створення суб'єктам енергетичного сектора необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно в галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю над ним;

5) *амортизаційна та рентна політика*, спрямована на створення суб'єктам енергетичного сектора найбільш сприятливих та рівноцінних умов забезпечення процесу простого відтворення основних виробничих і невиробничих фондів переважно на якісно новій технологічній основі;

6) *цінова політика*, спрямована на регулювання державою відносин обміну між суб'єктами енергоринку для забезпечення еквівалентності в процесі реалізації енергетичних товарів та послуг, дотримання необхідної паритетності цін між галузями енергетичного сектора, а також забезпечення стабільності або зменшення коливань оптових та роздрібних цін і тарифів;

7) *антимонопольна політика*, спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки;

8) *податкова політика*, спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів енергетичного сектора, стимулювання розвитку енергетики та

енергоефективності, забезпечення ефективності рентних платежів;

9) *грошово-кредитна політика*, спрямована на забезпечення народного господарства економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів на потреби функціонування і розвитку економіки;

10) *зовнішньоекономічна політика*, спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного енергетичного ринку і вітчизняного товаровиробника;

11) *екологічна політика*, що забезпечує раціональне використання та повноцінне відтворення природних ресурсів, створення безпечних умов життєдіяльності населення;

12) *соціальна політика* захисту прав робітників, політика заробітної плати і доходів, зайнятості, соціального захисту та соціального забезпечення.

Що ж стосується інституційного забезпечення, то тут надзвичайно необхідно створити систему стратегічного планування в паливно-енергетичному комплексі України для забезпечення належної підтримки прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності варіантів розвитку енергетики, зумовленої ускладненням геостратегічних процесів, можливого широкого впровадження принципово нових джерел, методів і шляхів використання енергоресурсів.

Нехтування принципами, цілями, завданнями та механізмами їх реалізації на етапі формування основних положень енергетичної стратегії країни призводить до того, що вперше задекларована в 2006 р. стратегія розвитку енергетичної галузі до 2030 р. вже через п'ять років не відповідала дійсності і вимагала серйозного осмислення й оновлення, зважаючи на зміну кон'юнктури на світовому енергетичному ринку. Те ж саме стосувалося й оновленої в 2012 р. редакції енергетичної стратегії, яка лише перерозподіляла пріоритети розвитку між окремими галузями ПЕК. Держава як впливовий власник в енергетиці не має узгодженого із цільовими індикаторами генерального плану відповідних інвестиційних програм розвитку субгалузей (як механізму їхнього досягнення). Такі програми мають ґрунтуватися на партнерських стосунках влади та бізнесу. Стало зрозумілим, що необхідно здійснити попередній аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників, що визначають основні стратегічні напрями енергетичної політики країни.

Із 60-х років минулого століття й донині в процесі стратегічного планування широко застосовується SWOT-аналіз, що полягає у розділенні чинників і явищ на чотири категорії: сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін реалізації стратегії, можливостей (Opportunities), що відкриваються під час його реалізації та

загроз (Threats), пов'язаних із його здійсненням. Результати SWOT-аналізу детермінант реалізації довгострокової енергетичної стратегії наведені в таблиці.

На основі вищенаведеного можна сформулювати основні вихідні положення визначення, формування та реалізації енергетичної стратегії держави:

Енергетична стратегія держави – нормативно-правовий документ, що в рамках енергетичного законодавства країни на підставі діалогу та пошуку консенсусу інтересів держави, бізнесу та суспільства встановлює цілі, завдання, етапи, механізми, заходи та критерії верифікації ефективності реалізації енергетичної політики сталого розвитку на довгострокову перспективу на основі науково обґрунтованого аналізу та прогнозування соціально економічного розвитку країни, ресурсного потенціалу, кон'юнктури ринків енергоресурсів і технологічного форсайту систем енергозабезпечення. Енергетична стратегія є підставою та орієнтиром для розроблення тактичних національних планів дій і дорожніх карт із реалізації основних завдань Стратегії. На відміну від наявного визначення терміну дає можливість уніфікувати форму та порядок розроблення (оновлення) наступних редакцій та суміжних документів, уникнути відомчої та видової контраверсійності, дублювання функцій та завдань між органами влади, забезпечити баланс інтересів держави, бізнесу та суспільства, прогнозованість інституційного середовища, захист прав та суверенітету споживачів та конкуренції серед постачальників на ринках енергоресурсів.

Певною мірою такий методологічний підхід до формування визначального для енергетичної політики стратегічного документу вдалося врахувати під час підготовки принципово нової редакції Енергетичної стратегії України до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка була затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. Пріоритетом стратегії в сучасних умовах стало завдання досягнення прийнятного рівня енергетичної безпеки країни. Натомість дієві економічні механізми довгострокового розвитку так і не були закладені, хоча і закладені певні періоди розвитку ПЕК та енергетичних ринків.

Висновки. Верифікація процесу європейської інтеграції України в енергетичній сфері показує, що наша країна поділяє та сприймає європейські принципи, цілі та критерії сталого розвитку енергетики, проте не застосовує європейські методи реалізації поставлених завдань, зокрема у частині прозорості заходів політики, досягнення консенсусу всіх стейкхолдерів, механізмів планування та прогнозування (сучасних систем підтримки прийняття рішень та управління ризиками, енергетичного форсайту, технологічних платформ), відповідальності за прострочення виконання планів

Таблиця

SWOT-аналіз енергетичної стратегії України

<p>Сильні сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> – наявність покладів власних органічних та відновлюваних енергетичних ресурсів; – потужний виробничий потенціал генерації електроенергії з різних джерел енергії; – кваліфікований кадровий потенціал енергетичної галузі; – наукові розробки щодо підвищення техніко-економічних характеристик енерготехнологій; – вигідне географічне розташування на перетині міжнародних енергетичних потоків; – розвинута енерготранспортна інфраструктура транзиту енергоносіїв; – приєднання до цілей сталого розвитку міжнародного співтовариства 	<p>Слабкі сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> – моральна та фізична зношеність основних фондів енергетики; – дефіцит інвестиційних ресурсів для модернізації енергетики; – недостатня інституційна забезпеченість конкурентного розвитку ринків енергоресурсів; – низька конкурентоспроможність промисловості та платоспроможність населення; – непрозорість ціноутворення та регулювання енергетичних ринків; – домінування неформальних інститутів під час проведення реформ в енергетиці та встановлення цілей енергетичної стратегії країни
<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – приєднання до європейської конструкції колективної енергетичної безпеки; – інвестиції і технологічний трансферт енергоефективних технологій; – нарощування економічно вигідного видобутку власної ресурсної бази; – реалізація експортного потенціалу надлишкових генеруючих потужностей електроенергії; – приєднання до європейських технологічних платформ у сфері енергетики та енергоефективності 	<p>Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> – невідповідність структури енергогенеруючих потужностей наявному енергоресурсному потенціалу держави; – дискримінація та обмеженість диверсифікації зовнішніх постачальників енергоносіїв критичного імпорту; – зміна напрямів міжнародних транзитних енергетичних коридорів; – дефіцит інвестицій для модернізації енергетики; – екологічні обмеження на традиційну енергетику; – низький платоспроможний попит споживачів

та неефективне управління, слабкої координації між органами державної влади (дублювання функцій), суспільної активації енергетичної політики (залучення громадськості) тощо.

У подальшому ЄС буде значно ретельніше розглядати можливості інтеграції України до європейської енергосистеми через низку факторів. По-перше, Україна сама є великим центром споживання енергоресурсів, причому в осяжній перспективі структура та індустріальна спрямованість матеріального виробництва суттєво не зміняться. По-друге, структура енергосистеми України не збалансована у можливостях регулювання графіку навантажень, а генерація не відповідає європейським параметрам якості електроенергії. По-третє, ні Україна, ні ЄС не матимуть найближчим часом у достатніх обсягах вільних інвестиційних ресурсів для радикальної зміни структури, технологічного рівня та ресурсної бази енергетичної інфраструктури України.

Слід сподіватися, що співробітництво в енергетичній сфері дасть змогу якнайшвидше гармонізувати інституційні, технологічні та організаційно-фінансові засоби формування та реалізації спільної енергетичної політики сталого розвитку України та Європейського Союзу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В. Новий прагматизм – інструмент досягнення кращого майбутнього. Економічна теорія. 2017. № 1. С. 5–24.
2. Суходоля О.М. Геополітичні та економічні пріоритети енергетичної безпеки України. Стратегічна панорама. 2017. № 1. С. 42–52.
3. Земляний М.Г. До оцінки рівня енергетичної безпеки. Концептуальні підходи. Стратегічна панорама. 2000. № 2. С. 56.
4. Бараннік В.О. Енергетична безпека держави: основні сучасні тенденції та принципи забезпечення. Наукові праці Чор-

- номорського державного університету імені Петра Могили. Серія «Політологія». 2013. Т. 212. Вип. 200. С. 101–106.
5. Микитенко В. На чому базується енергетична безпека держави. Вісник НАН України. 2005. С. 41–47.
6. Бараннік В.О. Ефективність енергоспоживання в державі як індикатор конкурентоспроможності. Міждержавні співставлення. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2010. № 7. С. 14–18. URL: http://economy.kpi.ua/files/files/3_kpi_2010_7.pdf.
7. Микитенко В.В. Енергоефективність промислового виробництва. К.: Об'єднаний інститут економіки, 2004.
8. Бохан А.В. Енергетичний потенціал України в аспектах екологічної безпеки та суверенітету. Збалансоване природокористування. 2014. № 1. С. 178–183.
9. Коломицева О., Мильніченко С. Основні напрями регіональної енергетичної політики. Збірник наукових праць ЧДТУ. Вип. 40. Ч. I. С. 20–26.
10. Бобров Є.А. Сучасна енергетична політика України та її вплив на енергетичну безпеку держави. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. С. 78. URL: <http://ena.lp.edu.ua>
11. Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_694.
12. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства ратифіковано ВР України 15 грудня 2010 р. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
13. Про затвердження плану заходів щодо виконання зобов'язань в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства: Розпорядження КМУ від 03 серпня 2011 р. № 733-р URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/733-2011-p>.
14. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства: Міжнародний документ від 25 жовтня 2005 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926.
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).